

VERGILIUS Georgica

Vad som befrämjar en riklig skörd
och under vad stjärnor
jorden lämpligast på
och vinsten kan bindas vid almar,
hur man har värd om getter
och får och uppfostrar oxar
och vilken kunnig hand som krävs
för de sparvarnas bina,
åtrom, Maconas, handlar min sång.

Först skall man välja en lämplig plats
och bestått åt bina
och den blir ligger i lå, ty
ansars hindrar dem vinden
att låta hem sitt byt. Får och
leklystna getter
får inte hoppa på blommanas dån,
ingen strövande krige
avsluta faller drage och
trampa på språnade dröt.

I öförlag av Ingvar Björkeson

VERGILIUS Georgica

Vad som befrämjar en riklig skörd
och under vad stjärnor
jorden lämpligast på
och vinsten kan bindas vid almar,
hur man har värd om getter
och får och uppfostrar oxar
och vilken kunnig hand som krävs
för de sparvarnas bina,
åtrom, Maconas, handlar min sång.

Först skall man välja en lämplig plats
och bestått åt bina
och den blir ligger i lå, ty
ansars hindrar dem vinden
att låta hem sitt byt. Får och
leklystna getter
får inte hoppa på blommanas dån,
ingen strövande krige
avsluta faller drage och
trampa på språnade dröt.

I öförlag av Ingvar Björkeson

LIVSDRAMATS TRÖSKPLATS

Sällan har väl en klassiker omplanterats i en mer gynnsam jordmån. I klimatångestens och antropocenisternas dystopiska tidevarv räcker oss Vergilius *Georgica* en valkig hand ur själva evigheten. Konsten att bruka jorden, att vårda och vörda den blir till livsvisdom och till poetik i Vergilius vers. Ulf Erikson har läst Ingvar Björkesons nyöversättning.

Varför bina dör är en formfråga och en fråga om uppförande. Herdeguden Aristaios bin dödas av Eurydikens lekkamrater nymferna därför att hon på flykt undan honom har råkat trampa på en giftorm. Hennes älskade Orfevs är otröstlig och lyckas bara nästan få upp henne ur dödsriket. Denna Eurydikens andra död i fjärde boken av *Georgica* är möjligen Vergilius eget påhitt. Efter att ha lyssnat till havsguden Proteus berättelse om den här tragedin lugnar herdegudens mor, flodgudinnan Kyrene, sin son med goda råd om hur han genom offer av oxar skall få tillbaka sina bin. Så får skrönan tidigare i bok 4 sin förklaring, den om att bin skulle födas ur ihjälklubbade nötkreaturs ruttande inälvor.

Ingvar Björkeson som nu skänkt oss en ny översättning av *Georgica* säger i en kommentar att mytdiktaren Ovidius i sin *Metamorfoser* inte nämner "att Aristaios åträdde och förföljde henne". Det gör nog taget inte heller Vergilius: "illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps" blir hos Björkeson "hon som en gång längs en flod har flytt dig hals över huvud". Det verkar onekligen troligt att hon inte flydde utan anledning, även om Vergilius levnadstecknare Peter Levi skriver: "Although it is easy to assume an attempt at rape, it is odd that we are not told that." Men Vergilius modell för episoden har vi mist och Aristaios agerande intresserar honom inte; det är bara en övergångsscen innan Orfevs och Eurydike introduceras.

På det här sättet hopar sig frågeställningarna på många håll i den antika litteraturens ofantliga ekorum. Men jag undrar om inte den filologiskt hypermedvetne Vergilius tar priset i betydelsemättnad. Denne bondson från norra Italien överlämnade med lärodikten *Georgica* på tvåtuenetthundraåttiosex verser ett överrikt verbalt landskap där motiv, bilder, ekon, retoriska figurer och tankemönster bokstavligen omsvärmar läsaren: lyssna, kom ihåg, följ med, men akta dig, välj fokus och siktdjup! I likhet med andra av hans samtida ägnar sig Vergilius åt ett flitigt, vördnadsfullt och ironiskt återbruk av en mängd grekiska förebilder liksom en och annan gammalromersk. Sådan är hans habitus. Lärd, konstfull och trots det otvungen, kan han som ingen annan romersk poet mobilisera horder av tolkande läsare än i dag.

Georgica består av fyra böcker, de båda första om odling, de båda senare om djur. Bok 1 behandlar sädesslag, årstidernas växling och väderobservationer. Bok 2 handlar om trädvård och vinodling. I bok 3 kommer djuren emot oss: oxen, kon, hästen, geten. I bok 4 gäller det biodlingen. De mörkare böckerna 1 och 3 kulminerar i beskrivningar av katastrofer: krig respektive kreaturspest. Bok 2 och 4 är ljusare, om man undantar Aristaiosepisoden. Den politiska, historiska och mytiska kontexten manas fram i första bokens prolog till hela verket. Också bok 3 har en längre prolog, medan bok 2 och 4 har kortare inledningar. Vergilius väänner och gynnare, den rike Maecenas och kejsare Augustus själv, adresseras flera gånger, liksom ett vimmel av gudar och smärre gudomligheter. Antagligen fick Augustus dikten uppläst för sig kring 29 eller 28 f. Kr, när alla hans strider var vunna och lugnet började sänka sig över Italien.

Det är fantastiskt att vi får en ny översättning av *Georgica*. Förlaget har gjort en vacker bok. Däremot är det förbryllande att det ingenstans står någonting om att *Georgica* har en poetisk form, daktylisk hexameter.

Översättningsteoretikern Lawrence Venuti har pläderat för främmandegörande översättningar. I målspråket bör man synliggöra för källspråket konstitutiva drag, även om dessa är svårförenliga med målspråket. Det är dock väl känt att hexametern ger ett främmande intryck inte endast på engelska – Tennyson talar om "barbarous experiment, barbarous hexameters" – utan också på svenska. Det beror bland annat på att latinet (liksom grekiskan) baserade versen på växling mellan långa och korta stavelser, medan svenskan utgår från tryckstarka och trycksvaga. I sitt efterord till översättningen av Vergilius epos *Aeneiden* talar Björkeson om den latinska versens egenart som en kontrapunktisk "spänning mellan ictus (metrisk accent) och ordaccent" och betvivlar värdet hos de försök som gjorts att skapa en stavelselängdsbaserad svensk hexameter. Willy Kyrklund menar i sitt barska efterord till Elpënor att det rätt och slätt är omöjligt. Men därmed är svårigheterna att översätta en text som *Georgica* långtifrån färdiginventerade.

Naturligtvis handlar *Georgica* om politik, agrarpietistisk arbetsmoral, medkänsla med djuren, epikureisk dyrkan av ögonblicket och naturen, fredens och ordningens pris, poetens kärlek till sina landskap och sin mödosamt erövrade lärdom, kosmos beskaffenhet, döden, med mera. Det som får dikten

att leva och andas är likväl dess yttre och inre formspel: rytm, struktur, retorik, syntax, ordförråd, allusioner, intertexter och interna ekon.

Dagens *Georgica*expertis understryker betydelsen av en del formella, estetiska drag i denna dikt som svenskan nog inte sällan får lov att tuga om eller kan ge blott avlägset genljud åt. Vergilius stiliserar, förtätar och moderniserar exempelvis gamla förebilder som Cato d.ä:s jordbrukshandledning *De agri cultura*, skriven ca 160 f. Kr. Bruket av arkaiska imperativ med ändelsen *-to* ger också associationer till den gamle bitvargens text. På grund av dessa och många andra drag ter sig *Georgica* för latinläsaren som en mycket personlig hybrid mellan arkaisk och modern stil, något som skiljer Vergilius både från de äldre diktarna och från hans samtida i den neoteriska ("moderna") gruppen där bland andra vännen Horatius ingick.

Sedan finns fenomenet "golden line", ett ordmönster där ett verb föregås av två substantiv och följs av två adjektiv, och där substantiven och adjektiven hänger ihop kiastiskt eller växelvis. Det finns 24 sådana fraser i *Georgica*. Eftersom ordens logiska samband i latinet inte beror av ordföljden på samma sätt som i svenskan blir dessa gyllene frasers egenartade form oftast omöjlig att översätta, även om man kan rädda betydelsen.

Ingvar Björkeson har i många år skämt bort oss med viga och lättflytande översättningar av antika texter, och hans *Georgica* är inget undantag. Den hexametrala svenska mångtusenfotingen trampar oförfärat fram över sitt eget fläckvis eftergivliga underlag. Pregnant framträder självfallet också en mängd semantiska fenomen av det slag man brukar räkna till innehållet i vid mening. Det gäller också narrativa grepp som den eleganta växlingen mellan avsedd läsare (en lantligt sinnad romersk intellektuell) och föreställd adressat (en närmast kusligt boksynt bonde).

Den berättigade fröjden över Björkesons bravad bör inte få överrösta de vackra bi-toner som föds när åldrade översättningar anar närvaron av en ny. Här och där avger både Adlerberths (1807) och Klebergs (1989) versioner ett fint arkaiserande surr. Där exempelvis Björkeson skriver om "myran,/ rädd för ålderdomens misär" svingar sig Kleberg upp till det intagande "myran som strävar att ålderdoms armod förjaga".

Det har sagts att det centrala temat i *Georgica* är alltings förfall och plikten att kämpa emot detta förfall när Saturnus guldålder övergått i Jupiters järnålder. Den värld Vergilius beskriver upprätthålls genom hårt arbete. Huruvida det är en pessimistisk eller optimistisk vision är omtvistat; dikten engagerar ofta läsaren just genom att sådana tvetydigheter får stå på vid gavel, öppna för dryftande röster ur äldre grekiska verk. T.S Eliot menade i *Vad är en klassiker?*, hans föredrag från oktober 1944 inför det då nygrundade Virgil Society, att Vergilius var en sorts ärkeklassiker eftersom latinet med honom nådde en mognad som kunde innesluta dess relation också till grekiskan. Närmare vår egen tid har man ofta använt begreppet klasiker i tidligt eller rumsligt snävare sammanhang. Men den centrala betydelsen förblir länkad till

latinets *classicus*, förebild, det vill säga något som man kan härma och lära sig något av.

Bakom sig har efterbildaren Vergilius bland andra följande aktivt förvaltade influenser: Hesiodos lärodikt *Verk och dagar*; den nämnde Cato d.ä; Homeros; Varro (*De re rustica*); Lucretius (*De rerum natura*); Theokritos (vars *Idyller* har betydelse inte bara för Vergilius *Herededikter*, utan även för *Georgica*); Aratus (*Fainómena*, om bland annat himlakropparna). En imponerande parnass. Men hans inverkan på eftervärlden spränger alla ramar. Sjuttio år efter sin död betraktades han som ett orakel. Kejsare Hadrianus sägs ha sökt råd genom att slumpmässigt slå upp sidor i *Aeneiden*. Dante gör honom till ledsagaren i *Divina Commedia*. Därför, och genom den fjärde dikten i *Herededikter* som tolkats som en profetia om Jesus, blir han kristenhetens hjälte. Han citeras och efterhärmas seklerna igenom, men just *Georgica* får ett nytt genombrott i 1700-talets beskrivande landskapsdiktning. Skotten James Thomsons *The Seasons* (1730) och fransmannen Saint-Lamberts *Les Saisons* (1769) vore otänkbara utan *Georgica*. Som Alfred Sjödin nyligen har visat i sin välskrivna avhandling *Landets SångGudinna* fick *Georgica* också sitt svenska eko i form av Johan Gabriel Oxenstiernas *Skördarne* (1796), och Vergilius lantbruksdikt är en viktig influens också i Johan Ludvig Runebergs *Elgskyttarne* (1832).

Men efter Sturm und Drang, den franska revolutionen, den industriella revolutionen och den romantiska rörelsen övertogs den georgiska impulsen alltmer av en annan diktning. Malte Persson menar i sitt annars genomtänkta förord att den romantiska poesin mest gick ut på idealisering av individuella landskapsupplevelser och att konkret natur inte intresserade romantikerna. Det kan kanske gälla för den tidiga romantiken, men inte för diktare som Coleridge och Wordsworth.

I studien *Walking, Literature, and English Culture* har Anne D. Wallace visat att den centrala värdeskapande metaforen i *Georgica* – relationen mellan diktande, jordbruk och samhällsbyggande – i början av 1800-talet övertogs av en annan generalmetafor: vandrandet. På grund av instängsling och ökad stordrift kunde jordbrukslandskapet då inte längre förmedla de sociala och kulturella värden det tidigare förmedlat. En poet som Wordsworth reagerar på detta genom att i sina dikter skriva fram ett landskap som inte kan skiljas från en vandrandes upplevelse. Vandrande och skrivande blir tillsammans subversiva och värdeskapande aktiviteter, i paritet med hur jordbruksarbetet hade fungerat i en försvunnen georgisk värld. Den traditionen har avläggare också i dagens poesi.

Faktum är att ett vandringslandskap finns också i *Georgica*, men kamouflerat. Herdarna som uppfann biodlingen vandrade omkring i ett till större delen väglöst landskap. Därför lokaliserar Vergilius upptäckten av honungen, ur vilken guldåldern återskiner, litet varstans i världen. Detta är helt i linje med hans dikts egenart. Vi som läser stiger in i en sällsamt avskärmad miljö. Djur dyker upp och försvinner, men vi vet inte varifrån eller vart. Det som är utom synhåll är oändligt långt borta. I plötsliga blixtsken ser vi bonden plöja, ympa, ansa, jaga. Men vi upplever inga kontinuerliga landskap, nästan inga hus, inga

städer. Trots detaljrikedomen förmedlar dikten en paradoxalt klaustrofobisk avlägsenhetskänsla. Men känslan är paradoxal bara så länge man utgår från att människan inte kan vara samtidigt inestängd i och utesluten ur sin värld, dömd till den och främling i den. I dag vet vi att hon kan det.

Georgica är en dikt där tid och rum inte förhåller sig till varandra som i den moderna världen. Just därför kan den lära oss något om vår situation. Nuet och evigheten är i *Georgica* sammansmugna kring människan. Denna homogena obönhörlighet har ännu inte börjat genomkorsas av den moderna epokens sprickmönster av förbindelser. Den moderna kommunikationsvärlden ger upphov inte bara till känslan av att dela det historiska nuet med människor på fjärran orter, utan också att kunna påverka detta historiska nu. Samtidigt som tidspressen i vardagen ökar stegras i moderniteten känslan av att kunna avhjälpa, åtgärda och komma till rätta med tillvaron. Man kan säga att brådskan och åtgärdbarheten tillsammans bildar vattenstämpeln i den moderna människans själ. Med brådskan i *Georgicas* värld, liksom i vår egen, förhåller det sig annorlunda. Den är inte som i modern tid en fråga om att skaffa sig strategiska fördelar eller kunna kompensera för en ännu reparabel lättja. Brådskan är i *Georgica* en grav betingelse innebärande att den som inte hinner göra det rätta helt enkelt går under. Så är det återigen i dag, när modernitetens hoppgivande inre förbindelser kollapsar och bina dör ifrån oss.

Vergilius talade en norditaliensk dialekt som snart skulle försvinna. Vi vet alltså inte hur han lät. Porträtt och vittnesbörd säger att han var fin i dragen, ganska reslig och i ungdomen välbyggd, rätt mörk i hyn, fruktansvärt blyg. Jag försöker föreställa mig honom och hans klassresa från faderns jordbruk via Milano till Rom och Neapel.

Då blir det inte med lärodiktaren, mytografen, kejsargunstlingen, slavägaren eller nationalisten jag får kontakt, utan med ett barn som står i kanten av livsdramats tröskplats och ser de vuxna arbeta, så som litet varstans också här i världen.

Georgica

Vergilius

Översättning Ingvar Björkeson

Natur & Kultur, 2019

